

Спакою душы не будзе...

«Спакою души не будзе», «Сэрцу горкая далячынь» — гэтыя дзве фразы з архіўных запісаў бацькі, датаваныя 1992 годам, незадоўга да яго смерці, востра і моцна ўрэзаліся ў маю памяць. Можа, яны былі задуманыя ў якасці загаловаў для будучай псіхалагічнай драмы або трагедыі, якой так і не суджана было матэрыялізавацца ў слове. А магчыма, у іх закладзены больш тонкі падтэкст, сакральны сэнс якога патрабуе асаблівага разумення. А магчыма...

Па меры больш карпатлівага паглыблення ў архіўныя матэрыялы (разбор папераў, накідаў, кароткіх запісак, філасофскіх сентэнцый і высноваў, маргіналій, дадумаў) мае даследаванні прывялі мяне да святая святых — дзённікавых запісаў Яна Скрыгана.

Мяне некалькі разоў наведвала думка пра тое, каб пачаць перадрук бацькавых дзённікаў, але кожны раз нейкая невядомая сіла, нібы не пускаючы мяне ў гэты пантэон думак і думаў, спыняла мае памкненні. Справа зноў і зноў адкладвалася...

Але вось аднойчы настаў той

дзень і час. Я расклала перад сабою дзесяць агульных сшыткаў, спісаных акуратным сціслым почыркам. Здавалася, цяпер я размяшчу вакол сябе ўсё самае неабходнае і на рарытэтнай у наш час бацькавай друкарскай машынцы радасна і аптымістычна распачну сваю працу. Не паглыбляючыся ў падрабязнасці вытворчага працэсу, падкрэсліваюць толькі тое, што акуратнасць бацькавага почырку зусім не гарантавала лёгкасці яго разумення. Калі чытанне некаторых словаў не паддавалася ніякай логіцы, я адкладала іх расшыфроўку да «спрыяльнага» моманту, працягваючы рухацца далей.

І так, ад старонкі да старонкі, па меры паступовага паглыблення ў атмасферу часу, перажываючы разам з бацькам самыя розныя жыццёвыя перапыткі, грамадскія і асабістыя сітуацыі і падзеі, я выразна прасачыла нябачнае дзяленне тэкставага матэрыялу па тэматычных лініях. Прычым кожная з гэтых ліній была цалкам самастойная, насычаная філасофскімі развагамі і ацэнкамі, напоўненая роздумамі, шчырымі перажыван-

нямі, а часам і непадробным душэўным болям. І ў першую чаргу гэта датычыць тых радкоў, у якіх размова ідзе пра родную Беларусь, якую ён любіў да трапятання сэрца, да болю души, да спынення дыхання.

«Белая Русь мая! Самае страшнае, што магло прыключыцца, дык гэта згіненне нашай гісторыі. Чаму і як здарылася, што наймацнейшае дзяржаўнае ўтварэнне — Вялікае княства Літоўскае — магло ўтварыцца, быць папраўдзе Вялікім і маляўнічым, мець сусветна значныя законы, як Статут Вялікага княства Літоўскага, мець за дзяржаўную мову — беларускую мову — і не пакінуць мінулага ратнага і грамадзянскага следу?» (1990).

Незвычайным душэўным цяплом прасякнуты радкі, дзе бацька згадвае сваіх сяброў юнацтва: Платона Галавача, Уладзіміра Хадзьку, Васіля Каваля, Рыгора Мурашку, Юлія Таўбіна, Сымона Баранавых, Барыса Мікуліча. Рэдкую ў нашыя дні здольнасць паніць сяброўскія адносіны бацька не страціў да канца свайго жыцця: «Сябры не

набіраюцца гадамі. Іх ніколі не бывае так многа, каб сказаць, што сяброў ужо досыць. Людзі сустракаюцца, дружбуюць і часта разыходзяцца, каб не звацца сябрамі.

І ў гадах — пасля дзёншннне сумяціцы — у мяне збіраюцца сябры. У зімовы адвечорак — разам з інесем, з холадам у каўнярах — яны прыносяць з сабою добрую таварыскую цяплынь» (Ян Скрыган. Выбраныя творы, 1985).

Чалавек з мастацкім мысленнем мае незвычайную ўласцівасць — нестандартнае бачанне свету. У зусім трывіяльнай рупішнай штодзённасці для звычайнага чалавека пічога неардынарнага не адбываецца, а ва ўяўленні творчай асобы выпадкова ўбачаны жэст ці пачутае слова міжволі параджаюць мноства гульнёвых інтэрпрэтацый, якія ператвараюцца ў драматычныя эпізоды ці яркую гумарыстычную жаправую сцэнку.

Часам на ледзьве ўлоўнай змене выразу твару або яскрава бліснуўшай іскры ў бацькавым позірку можна было беспамылкова вызначыць, што ён убачыў тое, на што мы, знаходзячыся побач з ім, не звярнулі ніякай ўвагі. Ён паніў у чалавеку здольнасць пасмяяцца з самога сябе: «Чалавек мае найвялікшую здольнасць — смяяцца з самога сябе. Можа, гэта і не надта справядлівы занятак — здзек з самога сябе, — але затое патрэбны» (Ян Скрыган. Выбраныя творы, 1985).

Шматнакутнаю чырвонаю стужкаю праходзіць праз усе яго дзённікі трывога і боль за чысціню, прыгажосць роднай беларускай мовы. Трывога за лёс роднай мовы літаральна расколінай праходзіла праз яго сэрца.

«З беларускай жа мовай было многа метамарфозаў. Я памятаю часы, калі толькі што нала-

джваўся друк і кожная беларуская кніжка з'яўлялася святам. Калі Уладзіслаў Галубок са сваёй трунай вандраваў з сяла ў сяло па Беларусі і людзі з вуснаў не мужыка, а гарадскога, інтэлігентнага чалавека першы раз чулі сваё роднае слова і дзівіліся, што з ім, з гэтым словам, можна паказацца ў людзі. Я сам у Слуцку бачыў тых галубкоўскіх артыстак. Маладыя, прыгожыя, адзетыя ў вышываныя строі, яны ішлі па Пралетарскай вуліцы і весела гаманілі. Не ведаю, колькі часу я хадзіў следам за імі, слухаючы і баючыся прапусціць хоць адно слова» (Ян Скрыган. Выбраныя творы, 2005).

«Зпарок прыехаў адзін і вельмі скоро адчуў сябе вінаватым перад жонкаю, што не ўзяў яе з сабою. Аказалася, што на ўвесь Дом творчасці я быў адзіны і працавальшчык і адначывальшчык. І ўчора даў тэлеграму дадому, каб яна прыехала.

Дзеля гэтага схадзіў у краму і купіў самага лепшага, як параілі там, віна.

Чакаючы, вядомая рэч, міжволі ўспаміналася, як мы пазнаёміліся і як пажаніліся. Яе звалі Галяй. Яна была адзіная дачка ў вельмі незвычайнай сям'і...» (Ян Скрыган. Выбраныя творы, 2005).

Гэты эпізод апісаны бацькам у мініяцюры «Трэба хоць трошкі ўспомніць», датаванай 1992 годам, за 3 месяцы да смерці. Падзеі адбываюцца ў праклятым 1936 годзе, які пакінуў у нашай гісторыі злавесны след.

Тэма ўспамінаў з мінулага жыцця, з жыцця да таго страшнага разлому, які падзяліў яго на да і пасля, тужлівым лейтматывам праходзіць па старонках бацькавага дзённіка.

Гэты вярэдзячы душу рафрэн з'яўляецца нечакана, з настойлівай перыядычнасцю, не даючы сэрцу спакою да канца зям-

нога жыцця.

«Сэрцу горкая далячынь», «Спакою душы не будзе» — фразы, застылыя ў часе, так і застаюцца ўсяго толькі загалоўкамі. Па сутнасці ў іх закладзена квінтэсэнцыя ўсяго жыццёвага шляху — стромкіх віражоў і паваротаў, душэўных катастрофаў і ўзрушэнняў, незаменных страптаў, калі ў адно імгненне абрываецца сувязь часоў і крушэнне ўсіх надзеяў практычна становіцца незваротнаю кропкаю. Пра гэта праз гады Ян Скрыган скажа: «Цяпер я гляджу на сваю дарогу, як на далёкі сон. Мая біяграфія здаецца мне вельмі доўгаю, і я дзіўлюся, як многа ў ёй месціцца. Я зазнаў і трагізм, і роспач, зведаў цану радасці і надзей: быў на грані таго горкага адчування, калі чалавек астаецца без радзімы — не мае на яе права, і зразумеў, якое гэта вялікае і дарагое пачуццё — бацькаўшчына.

Лёс кожнага — гэта свой лёс, але без лёсу народа няма і свайго лёсу» («Кругі»).

Працуючы над упарадкаваннем бацькавых запісаў, я перш за ўсё бачу сваю місію ў тым, каб пакінуць гэты бяспэжны летаніс часу ў чытальным выглядзе, «натарыяльна» завераным для нашчадкаў, а можа быць, і для будучых даследчыкаў-лінгвістаў, філолагаў, літаратуразнаўцаў.

Прапануючы чытачам «Нашай веры» ўрыўкі з бацькавых дзённікаў.

*Іаліна Скрыган,
15.05.2012 г.*